

Волонтерство: сутність феномена та особливості його функціонування в сучасній Україні

І. Ю. Чайка

Запорізький національний університет, Запоріжжя, Україна

УДК 316.354.4+364.467

doi: 10.15421/171798

У статті волонтерство охарактеризоване як суспільнокорисна діяльність, що не має на меті досягнення інших цілей крім суспільного блага, в найзагальнішому вимірі – прирощення людського капіталу, не є діяльністю на благо держави, ґрунтується на загальнолюдських цінностях. Хоча у волонтерській діяльності суб'єкт може використовувати свої професійні знання, потенціал, але така діяльність не має сприяти досягненню його професійних, кар'єрних цілей. Волонтерська діяльність є безкорисливою та безоплатною без будь-яких застережень, тобто умовою здійснення волонтерської діяльності для суб'єкта є наявність основної оплачуваної роботи чи інших джерел доходу. Волонтерство дозволяє особистості задовольнити потреби найвищого рівня у суспільно ухваленій самореалізації та самоактуалізації.

Обґрунтовано, що мотивом волонтерської діяльності є саморозвиток, формування цілісної моральної особистості. Виявлено, що наявність невірного уявлення щодо сутності феномена волонтерства призводить до неправильної оцінки ролі суб'єктів, що визначають себе як волонтери, по суті виконуючи функції, що є значно ширшими, ніж волонтерські, невірного визначення їхнього правового статусу, що може призвести до загрози життєвим інтересам та порушення прав цих осіб. Саме тому правовий статус учасника системи допомоги армії в Антитерористичній операції в Україні мав би бути визначений як учасник війни.

Ключові слова: волонтерська діяльність; мотиви волонтерської діяльності; учасники війни

Volunteerism: essence of the phenomenon and peculiarities of its functioning in modern Ukraine

I. Y. Chaika

Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya, Ukraine

The article is devoted to the analysis of the phenomenon of volunteerism and peculiarities of its functioning in modern Ukraine. The research is based on system methodology, method of comparative analysis and method of documentary analysis. A volunteerism is characterized as the activity for the sake of prosperity of society or community. A volunteerism is publicly useful activity, its only aim is to provide a public benefit and to increase the human capital. It does not have any political coloring and is based on mankind values, which are common to all. Although a subject can use the professional knowledge, potential in volunteer activity, but such activity must not be an instrument of achieving person's professional and carrier aims. As volunteer activity is unselfish and non-profit, the condition of subject's fulfillment of volunteer activity is a presence of the basic paid work or other sources of profit. The analyzed studies on volunteerism's motivational system allows making the conclusion that volunteerism includes motives, which induce volunteer to fulfill publicly useful activity, and also those motives, which determine personalities' actions, directed on self-development.

It has been found out, that in Great Britain and Germany a volunteerism is fulfilled mainly as the socially directed activity. A volunteer movement is institutionalized, it cooperates with the state, sometimes gets financing from it, however it does not execute any political functions and it is not the source of profit for its participants. In France and Czech Republic, the state does not delegate the plenary powers to volunteers, but it attracts them into the governmental structure for them to implement power functions.

Obviously, such activity is not a volunteerism by its essence, and it can be seen as a form of public participation, provision of the civil society's functions, co-operation with the state. Moreover, during a military conflict, absence of the clear determination of the essence of volunteerism, motivation of volunteers and their legal status can result in a threat of vital interests and violation of rights for personality, who determines himself as a volunteer and who is executing functions, which are considerably wider than volunteer ones. It has been found out that participants of the system of army, who helps in the Anti-terror operation in Ukraine, are not volunteers, neither by the motivation nor by implementation of functions, which would determine their legal status. That's why, the legal status of participants of the army help's system in the Anti-terror operation in Ukraine must be set as a war participant.

Keywords: volunteer movement; motivation of volunteers; war participant

Цитування даної статті: Чайка І. Ю. Волонтерство: сутність феномена та особливості його функціонування в сучасній Україні / І. Ю. Чайка // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2017. – Т. 20. – № 7(147). – С. 72-79. doi: 10.15421/171798

Citation of this article: Chaika, I. Y., 2017. Volunteerstvo: sutnist' fenomena ta osoblyvosti yoho funktsionuvannya v suchasnyy Ukraini [Volunteerism: essence of the phenomenon and peculiarities of its functioning in modern Ukraine]. Scientific and theoretical almanac «Grani» 20; 7(147), 72-79. doi: 10.15421/171798 (in Ukrainian).

Received: 10.06.2017

Accepted: 08.07.2017

Волонтерство: сущность феномена и особенности его функционирования в современной Украине

И. Ю. Чайка

Запорожский национальный университет, Запорожье, Украина

В статье волонтерство охарактеризовано как общественно-полезная деятельность, целью которой является общественное благо (в самом общем смысле – умножение человеческого капитала), которая не является деятельностью на благо государства, основывается на общечеловеческих ценностях. Хотя в волонтерской деятельности субъект может использовать свои профессиональные знания, потенциал, но такая деятельность не должна способствовать достижению его профессиональных, карьерных целей. Волонтерская деятельность является бескорыстной и неоплачиваемой, то есть условием осуществления волонтерской деятельности для субъекта является наличие основной оплачиваемой работы или других источников дохода. Волонтерство позволяет личности удовлетворить потребности высшего уровня в общественно одобряемой самореализации и самоактуализации.

Обосновано, что мотивом волонтерской деятельности является саморазвитие, формирование целостной моральной личности. Выявлено, что наличие неправильного представления о сущности феномена волонтерства приводит к неправильной оценке роли субъектов, которые определяют себя как волонтеров, неверного определения их правового статуса, что может привести к угрозе жизненным интересам и нарушению прав этих лиц. Именно поэтому правовой статус участника системы помощи армии в Антитеррористической операции в Украине следовало бы определить, как участник войны.

Ключевые слова: волонтерская деятельность; мотивы волонтерской деятельности; участники войны

Постановка проблеми. Невід'ємною складовою суспільного буття у сучасну епоху є волонтерство. Незважаючи на те, що становлення волонтерства як суспільного феномена і способу організації взаємодії соціальних суб'єктів у соціальних системах різного рівня складності відбувається протягом всієї соціальної історії людства, справжній розквіт волонтерства у XX-XXI ст. є наслідком гуманізації суспільних відносин, зростання ролі особистості як найвищої суспільної цінності. Сьогодні ознакою цивілізованості конкретного суспільства виступає також і наявність розвиненої системи волонтерських організацій і особистостей, які займаються волонтерською діяльністю індивідуально чи утворюючи менш формалізовані групи. Наразі постала необхідність у науковому аналізі волонтерської діяльності з метою визначення сутності волонтерства, з'ясування функцій волонтерства у процесі розвитку соціальних системах сучасних суспільств.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження феномена волонтерства у теоретичному і практичному вимірі у вітчизняній науці здійснювали О. Безпалько, Р. Вайноле, І. Грига, М. Дейчаківський, Л. Дума, З. Зайцева, А. Зінченко, І. Зверева, Н. Івченко, А. Капська, О. Карпенко, Л. Коваль, Н. Комарова, О. Кузьменко, О. Лисенко, В. Назарук, Ф. Ступак, С. Толстоухова, І. Трубавіна, О. Шагохіна, О. Яременко.

Дослідження волонтерства як соціокультурного феномена, соціологічної проблеми, форми соціальної активності особистості, а також досвіду волонтерської діяльності в зарубіжних країнах та в Україні, здійснювалися в роботах М. Певної, К. Павлюка, Л. Кіреєвої, О. Трубнікової.

Волонтерство є предметом наукових досліджень, що здійснюються у багатьох галузях гуманітарного та суспільствознавчого знання: соціологічного, психологічного, політологічно-

го, юридичного, державно-управлінського тощо. Наявність такої мультипарадигмальності в аналізі феномена волонтерства з одного боку сприяє максимальному аналізу його сутності, а з іншого іноді призводить до невиправданого визначення деяких конкретних видів соціальної взаємодії як волонтерства, що, в свою чергу, розширює наукові визначення цього феномена за рахунок ознак, що взагалі не є для нього притаманними. Наявність невірних уявлень щодо сутності феномена волонтерства може призводити до того, що суспільні явища, що за певними ознаками можуть бути описані як волонтерство, і в наукових дослідженнях, і на рівні законодавчого регулювання розглядаються в рамках (необхідно зазначити достатньо вузьких) цього феномена, що призводить до неправильної оцінки ролі суб'єктів цієї нібито лише волонтерської діяльності, невірних визначення їхнього правового статусу.

Саме тому, на нашу думку, необхідним є визначення ознак волонтерства, як способу соціальної взаємодії, виокремлення мотивів волонтерів, аналіз особливостей суб'єкт-суб'єктної взаємодії в волонтерській діяльності, розгляд зазначених аспектів у суспільній практиці сучасної України.

Мета дослідження. Поставлені завдання визначають мету даної роботи: з'ясувати сутність феномена волонтерства та особливості його функціонування в сучасній Україні.

Дослідження здійснене на підставі використання системної методології, методу компаративного аналізу, методу аналізу документів.

Вклад основного матеріалу. Найбільш широко визначення феномена волонтерства міститься у документах Організації Об'єднаних Націй: вклад особи у розвиток благополуччя своїх сусідів і суспільства в цілому, що зроблений поза рамками власної кар'єрної діяльності на засадах безкорисливості, безоплатності [12, с. 2].

Таке визначення є узагальнюючим і нібито розмитим, проте воно дає підстави для виокремлення чітких засад волонтерської діяльності. По-перше, волонтерство здійснюється задля благополуччя громади чи суспільства, тобто волонтерство є суспільнокорисною діяльністю, що не має на меті досягнення інших цілей крім суспільного блага, в найзагальнішому вимірі – прирощення людського капіталу. Тобто волонтерство не є діяльністю на благо держави, воно не має політичного забарвлення, ґрунтується на загальнолюдських цінностях. По-друге, хоча у волонтерській діяльності суб'єкт може використовувати свої професійні знання, потенціал, але така діяльність не має сприяти досягненню його професійних, кар'єрних цілей. По-третє, волонтерська діяльність є безкорисливою та безоплатною без будь-яких застережень, тобто умовою здійснення волонтерської діяльності для суб'єкта є наявність основної оплачуваної роботи чи інших джерел доходу.

Аналогічні міркування словлюють дослідники американського університету імені Д. Хопкінса, які більш ніж 20 років вивчають волонтерську діяльність по всьому світу, визначаючи волонтерство «як комплекс заходів, реалізований у вільний від роботи час без будь-якої грошової компенсації ...» [16, с. 224]. З точки зору європейських дослідників, «волонтерство – це сума дій, які громадяни здійснюють одне для одного безоплатно зі своєї доброї волі» [15, с. 7]. Волонтерство як інструмент прирощення соціального капіталу розглядається в роботі Й. Бейґбедера, який пише, що ефект волонтерства проявляється як «...пробудження потенціалу членів суспільства для покращення якості їхнього життя» [13, с. 104].

Певним підтвердженням наших міркувань може слугувати дослідження, проведене американськими дослідниками Х. Анхейером та Л. Саламоном. Вони провели аналіз дефініцій волонтерства у різних країнах і довели, що англійський і американський концепт «volunteering», французький «voluntariat», італійський «voluntariato», шведський «frivillig verksamhet» и німецький «ehrenamt», незважаючи на схожий переклад, мають різну історію виникнення і різне культурне значення. Аналізуючи наукові роботи, вони дійшли висновку, що у Великій Британії та Австралії волонтерство визначається як інститут громадянського суспільства, як суспільний сектор, що відокремлений від держави та бізнесу. В інших країнах дослідники особливу увагу акцентують на волонтерстві як сфері суспільних послуг і суспільній користі від них. На думку дослідників, в основі всіх визначень волонтерства покладена значимість волонтерської праці, яка включає декілька характеристик: вимірювання часу (зайнятість волонтера повний або неповний робочий день), економічний аспект (отримує волонтер оплату за свою роботу чи ні), а

також соціальний аспект (волонтер працює самостійно або в організації) [12, с. 5,8].

О. Трубінова виокремлює критерії волонтерства, що дозволяють відокремити волонтерство від інших видів добровільницької діяльності:

- власна ініціатива;
- суспільно корисний характер роботи;
- відсутність у суб'єкта, що займається волонтерством, очікування на фінансову винагороду;
- діяльність, що здійснюється у вільний час;
- діяльність, що безпосередньо не пов'язана з захистом власних інтересів та вирішенням своїх проблем;
- діяльність, що виражається у праці;
- діяльність, що не передбачає включеності до ієрархічно-організаційної структури певної установи [11, с. 208].

Значимість волонтерства як діяльності, що визнається суспільством, підкреслюється М.С. Шераденом, який вважає, що волонтерство – це «послуги, які надаються в організованій формі суттєвої участі і внеску в місцевій, національній або світовій спільноті, що визнаються і цінуються суспільством з мінімальною грошовою компенсацією для учасників» [17, с. 163].

Оскільки волонтерство переважно здійснюється суб'єктами, що є зайнятими за основним місцем роботи, у вільний час, то цілком обґрунтовано вбачається концепція волонтерства як серйозного дозвілля, запропонована канадським соціологом Р. Стеббінсом. Рисами такого дозвілля є: «епізодична потреба продовжувати це заняття; можливість докладати зусилля, щоб пережити важливі моменти, досягти цілей і брати участь у житті; наявність багатьох тривалих переваг – як духовних, так і матеріальних: самореалізація, духовне зростання, самовираження, відродження або оновлення особистості, почуття досягнення, підвищення самооцінки, участь у соціальній взаємодії і відчуття належності до спільноти; самовинагорода; унікальний дух, де центральним компонентом виступає груповий соціальний світ, який починає змінювати форму, коли аматори, захоплені певною сферою, протягом багатьох років спільно задовольняють суттєві загальні інтереси» [10, с. 66].

Концепція серйозного дозвілля дає можливість виокремити сутнісні характеристики волонтерства, пов'язані з мотивацією волонтерської діяльності. Волонтерство дозволяє особистості задовольнити потреби найвищого рівня у суспільно ухваленій самореалізації та самоактуалізації, тобто мотивом стає саморозвиток, формування себе як цілісної моральної особистості.

С. Тетерський, О. Решетніков [9, с. 58–62] вважають, що люди, які починають займатися волонтерством, мають таку ієрархію мотивів:

- безвідносні цінності (для християнського світу – любов, праця, обов'язок, етика людських взаємовідносин);

- загальнолюдські цінності;
- самореалізація;
- суспільне визнання, почуття соціальної значимості;
- самовираження и самовизначення;
- професійне орієнтування;
- набуття корисних соціальних та практичних навичок;
- можливість спілкування, дружньої взаємодії з однодумцями;
- набуття досвіду відповідального лідерства та соціальної взаємодії;
- здатність висловити громадянську позицію;
- виконання суспільного або релігійного обов'язку;
- організація вільного часу.

Таким чином, можна говорити, що мотиваційна система волонтера включає мотиви, що спонукають його саме до конкретної суспільнокорисної діяльності, а також ті мотиви, що визначають дії особистості, спрямовані на саморозвиток.

Грунтуючись на наведених вище міркуваннях, можна розглянути чи обґрунтовано представники вітчизняної та зарубіжної науки визначають як волонтерство деякі види суспільнокорисної діяльності.

Розглядаючи особливості волонтерської діяльності у Великій Британії, К. Бідерман зазначає, що близько третини мешканців країни залучені до волонтерства, переважно у сфері соціальної роботи. Традиції сучасного волонтерства пов'язані з тим, що до кінця 40-х років XX ст. особи, що були нужденними, отримували медичну та соціальну допомогу від громади і волонтерських організацій. Перехід функцій соціального захисту до держави у другій половині XX ст. не сприяв підвищенню ефективності такої діяльності, що привело до відновлення волонтерської активності. Відповідно до англосаксонської традиції, неурядові громадські організації (НУО) повинні мати певну мету, на відміну від органічних співтовариств чи природоохоронних і професійних союзів. Залучення членів як волонтерів має тут як прагматичну (співробітництво для більш ефективного досягнення загальних цілей), так і моральну основу. НУО чітко відділені від держави, хоча вони можуть користуватися і користуються державними коштами, особливо для надання медичних і соціальних послуг. Однак, їхня діяльність багато в чому опирається на незалежно зібрані кошти. Організації, які бажають залучити спонсорів, проводять інформаційні та рекламні кампанії, та, фактично, змагаються за ресурси. Законодавець, як зацікавлений у розвитку цього сектора, вводить положення щодо звільнення від податку донорів соціальних організацій. Масштаб діяльності НУО дуже великий: від прямої допомоги до різнобічної соціальної підтримки і здійснення впливу на місцеву та національну владу. Волонтерський рух у Великобританії

має вагому підтримку від уряду, що пояснюється визнанням його як важливого елемента соціальної політики. Особливо це було помітно у 80-ті роки, коли рівень безробіття зріс, і політики, як і суспільство загалом, почали вважати волонтерську роботу частковим вирішенням цієї проблеми [4].

Наявність у суспільній свідомості британців переконання щодо меншої ефективності держави (порівняно з зусиллями громади чи волонтерів) у виконанні функцій соціального захисту, на нашу думку, має глибоке історичне підґрунтя. Розв'язання проблем нужденних, хворих та соціально вразливих осіб, починаючи з періоду Середньовіччя, у Великій Британії здійснювалося завдяки зусиллям громади (церковного приходу) і фінансувалося за рахунок спочатку добровільних пожертв, а з 1572 р. коштів спеціального податку. Закон про бідних 1601 р. закріпив обов'язок приходу дбати про нужденних і забезпечувати роботою працездатних злидарів. Незважаючи на недосконалість системи соціальної допомоги, що регламентувалася цим законом, прийнятий 200 років потому Закон про бідних (1834), який передав усі функції, раніше виконувані громадою, державі, був абсолютно неефективним та антигуманним. За цим законом приходи реорганізовувалися у союзи, в кожному з яких відкривався робітний дім. Соціальна допомога у переважній більшості випадків надавалася тільки там. Положення закону пов'язували отримання допомоги з перебуванням в робітному домі, в якому передбачалося розділення сімей (окреме перебування жінок, чоловіків, хлопчиків і дівчат), одноманітне мізерне харчування, тяжка, рутинна робота, дитяча зайнятість на фабриках і шахтах, носіння уніформи.

Таким чином, можна говорити, що у Великій Британії волонтерство реалізується переважно як соціально спрямована діяльність, і, хоча у переважній більшості волонтерський рух є інституціолізованим та взаємодіє з державою, в тому числі отримуючи фінансування, однак не виконує неприяманних волонтерству політичних функцій і не є джерелом доходу для його учасників.

К. Павлюк зазначає, що «у Німеччині, на відміну від англоамериканської традиції, термін «волонтер» і «волонтерство» зустрічається рідко. Проте використовуються терміни «робота» та «діяльність на громадських засадах». Другий термін охоплює традиційне визначення волонтерської роботи – вона добровільна та безкоштовна. Волонтерська робота в Німеччині виникла в 1788р. завдяки Гамбурзькому кодексу для бідних. Протягом наступних десятиліть у більшості німецьких поселень соціальний захист бідних було організовано саме завдяки волонтерській роботі, котра була інституціолізована комунальною реформою в Пруссії в 1808 році» [8, с. 89]. Волонтерство Німеччини відрізняють свої особливості, відображені в законодавчих ініціативах, зокрема:

із 1964 р. реалізується державна програма «Добровольчий соціальний рік» (Freiwilliges Soziales Jahr або Freiwilliges Ökologisches Jahr), яка дозволяє німецькій молоді протягом року здійснювати практичну діяльність в соціальній або екологічній сферах; із 2002 року волонтерська діяльність зарховується як альтернатива службі в армії [14].

Незважаючи на те, що історія формування волонтерських традицій та сучасні форми волонтерської діяльності у Великій Британії та Німеччині мають певну схожість, не може не звернути на себе увагу той факт, що у деяких випадках мотиви діяльності волонтерів, які беруть участь у програмах «Добровольчий соціальний рік» та «Добровольчий екологічний рік», якщо й не підмінюються, то суттєво доповнюються мотивами уникання військової служби. Переважно спрямованими на вирішення соціальних проблем є волонтерські організації Італії. Волонтерський рух є інституціалізованим і подекуди регульованим з боку держави: 1) за ініціативи Римської ошадної каси створений Італійський фонд волонтерства, який надає консультаційні та освітні послуги волонтерам і волонтерським організаціям; 2) інтереси 2 млн. волонтерів Італії перед урядом, парламентом, церквою представляє Постійний комітет голів волонтерських організацій і фондів; 3) кожен волонтер має обов'язкове страхування здоров'я і відповідальності перед третіми особами.

Тісна взаємодія пов'язує волонтерські організації і систему державного управління у Франції та Чехії. У Франції близько 20 % дорослого населення постійно займається волонтерською діяльністю, волонтери також залучаються й до роботи в місцевих органах влади, державних установах, в органах поліції та громадської безпеки, посольствах і консульствах. Найбільш популярними напрямками є проекти в сферах охорони здоров'я та реабілітації, боротьба з ізоляцією та дискримінацією, адаптація іммігрантів, освітні та культурологічні проекти [8, с. 90].

У Чехії акредитується діяльність неурядових організацій, котрі здійснюють відбір і навчають волонтерів, підписують з ними контракти і направляють на роботу в організації, які їх потребують. Це можуть бути як державні органи, так і територіальні органи влади та самоврядування [10, с. 89-90].

Виникає питання, чи можна говорити про те, що така діяльність є волонтерською: адже, держава не делегує свої повноваження волонтерам, а залучає їх в свою структуру для виконання власних функцій. На нашу думку, така діяльність не є волонтерською за своєю суттю і може розглядатися як форма громадської участі, реалізації функцій громадянського суспільства із взаємодії з державою.

В умовах мирного існування держави такою плутаниною понять можна знехтувати, проте у

ситуації конфлікту відсутність чіткого визначення сутності волонтерства, мотивації волонтерів, їхнього правового статусу може призвести до загрози життєвим інтересам та порушенню прав особи, що визначає себе як волонтер, по суті виконуючи функції, що є значно ширшими, ніж волонтерські.

Яскравим прикладом цього є діяльність українських громадян із допомоги армії під час Антитерористичної операції (АТО) в Україні. Нормативним актом, що регулює їхню діяльність на даний момент є Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року № 3236 VI [2] і Закон України «Про внесення змін у деякі закони України щодо волонтерської діяльності» (далі — Закон), прийнятий Верховною Радою 5 березня 2015 року № 2466VIII [1]. Закон визначає напрями волонтерської діяльності, уточнює терміни «волонтерська діяльність», «волонтер», знімає обмеження для здійснення волонтерської діяльності організаціями та установами, уточнює права та обов'язки волонтерів, організацій та установ, які залучають до своєї діяльності волонтерів, пояснює особливості відшкодування витрат, пов'язаних з наданням волонтерської допомоги. Також встановлено, що в разі загибелі волонтера під час надання волонтерської допомоги в районі АТО, бойових дій і збройних конфліктів сім'ї загиблого, його батькам та утриманцям виплачується одноразова грошова допомога; у разі встановлення інвалідності волонтера внаслідок поранення, отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі АТО, бойових дій і збройних конфліктів, залежно від ступеня втрати працездатності йому виплачується одноразова грошова допомога тощо.

Містить Закон і декілька достатньо суперечливих норм, зокрема, передбачається, що волонтерська організація має гарантувати безпечні умови праці волонтерів, що в умовах діяльності волонтерів під час збройного конфлікту реалізувати неможливо. Крім того, у змінах до Закону раніше визначене як обов'язкове страхування життя волонтера стало добровільним. Ця норма нібито знімає деякий фінансовий тягар з волонтерів та волонтерських організацій, проте в довгостроковій перспективі шкодить законним інтересам волонтера.

Але найголовніше те, що учасники системи допомоги армії в АТО не є волонтерами, ані за своєю мотивацією, ані за функціями, виконання яких мало б визначати зовсім інший їх правовий статус.

Перш за все слід зазначити, що певна частина волонтерів АТО виконує свої функції не у вільний від роботи час, а зробили це своєю основною діяльністю. Як зазначають вітчизняні дослідники, зокрема А. Матійчик, відбувалося «виконання функцій держави волонтерами на перших етапах військового протистояння на сході України, які забезпечували військових, починаючи від продуктів

харчування, завершуючи реанімобілями, джипами та складною оптикою» [9].

Звернемося до дослідження мотивації волонтерів АТО, проведеного Л. Жужею у 2015 р. [5, 6]. «Основним мотивом волонтерської діяльності виступає допомога людям, що потрапили в біду, однак для волонтерів також властиво вважати, що вони допомагають державі. У цьому відбивається власний мотив волонтерів взяти на себе частину функцій держави, тобто крім моральних мотивів, характерним для волонтерів є громадянський мотив. При цьому потрібно зазначити, що більшість (71,4%) опитаних волонтерів вважають, що волонтери чесніші, ніж державні служби. Тобто інститут держави сприймається волонтерами як такий, що не виконує свої функції, замість них частину функцій на себе перебирають волонтери, які виконують їх краще, ніж це робила б держава... Волонтерські організації часто проголошують домінування гуманістичних цінностей у своїй діяльності. Це відображено і в основному мотиві більшості опитаних волонтерів. На питання про причини участі в русі 73,3% вибрали варіант – «коли люди в біді, їм треба допомагати», що вказує на пріоритет гуманістичних цінностей. Однак специфікою українського волонтерського руху є поєднання гуманізму з громадянськими мотивами і патріотизмом як причини участі в русі. На це вказує поширеність також наступних мотивів: «це мій внесок в нове суспільство» – патріотизм (61,5%), «не хочу бути осторонь, коли країні потрібна моя допомога» – громадянський обов'язок (54,5%)» [5].

Отже, мотивація учасників системи допомоги армії в АТО включає в рівній мірі загальногуманістичні і державницькі патріотичні мотиви. Беручи до уваги цей факт, а також функції виконуваними в зоні проведення АТО, можна, вважаємо, говорити про те, що їхній правовий статус міг би бути визначений Законом України про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. Дійсно, у відповідності до п. 13 ст. 9 Закону: «Учасниками війни вважаються працівники підприємств, установ, організацій, які залучалися та брали безпосередню участь у забезпеченні проведення антитерористичної операції, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, у порядку, встановленому законодавством» [3]. Очевидно, що завдання, виконувани волонтерами АТО, є подібними до дій осіб, зазначених у згаданій статті Закону, і їхній статус має бути визначений саме у формулюванні «учасник війни». Наявність такого статусу передбачає згідно зі ст. 14 Закону України про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту, широкий

перелік пільг, які є особливо актуальними для осіб, які зазнали поранень та ушкоджень здоров'я під час своєї діяльності.

Висновки. Таким чином, волонтерство здійснюється задля благополуччя громади чи суспільства, тобто волонтерство є суспільнокорисною діяльністю, що не має на меті досягнення інших цілей крім суспільного блага, в найзагальнішому вимірі – прирощення людського капіталу, волонтерство не є діяльністю на благо держави, воно не має політичного забарвлення, ґрунтується на загальнолюдських цінностях. Хоча у волонтерській діяльності суб'єкт може використовувати свої професійні знання, потенціал, але така діяльність не має сприяти досягненню його професійних, кар'єрних цілей. Волонтерська діяльність є безкорисливою та безоплатною без будь-яких застережень, тобто умовою здійснення волонтерської діяльності для суб'єкта є наявність основної оплачуваної роботи чи інших джерел доходу. Волонтерство дозволяє особистості задовольнити потреби найвищого рівня у суспільно ухваленій самореалізації та самоактуалізації, тобто мотивом стає саморозвиток, формування себе як цілісної моральної особистості.

У Великій Британії та Німеччині волонтерство реалізується переважно як соціально спрямована діяльність, і, хоча у переважній більшості волонтерський рух є інституціалізованим, та взаємодіє з державою, в тому числі отримуючи фінансування, однак не виконує непритаманних волонтерству політичних функцій і не є джерелом доходу для його учасників. У Франції та Чехії держава не делегує свої повноваження деякій частині волонтерів, а залучає їх в свою структуру для виконання власних функцій. Така діяльність не є волонтерською за своєю суттю і може розглядатися як форма громадської участі, реалізації функцій громадянського суспільства із взаємодії з державою.

В умовах мирного існування держави такою плутаниною понять можна знехтувати, проте у ситуації конфлікту відсутність чіткого визначення сутності волонтерства, мотивації волонтерів, їхнього правового статусу, може призвести до загрози життєвим інтересам та порушення прав особи, що визначає себе як волонтер, по суті виконуючи функції, що є значно ширшими, ніж волонтерські. Саме тому правовий статус учасника системи допомоги армії в Антитерористичній операції в Україні мав би бути визначений як учасник війни.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності : Закон України від 05.03.2015 № 246-VIII [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» / ВР України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/246-19> (дата звернення: 20.07.2017).
2. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» / ВР України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення: 20.07.2017).
3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України 22.10.1993 № 3551-XII [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» / ВР України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3551-12> (дата звернення: 26.06.2017).
4. Бидерман К. Координация работы добровольцев и менеджмент волонтерских программ в Великобритании [Електронний ресурс] / К. Бидерман // Всеукраїнський громадський центр «Волонтер». – Режим доступу: http://www.volunteer.kiev.ua/pages/83-koordinaciya_raboty_dobrovolcev_i_menedzhment_volonterskih_programm_v_velikobritanii (дата звернення: 20.07.2017).
5. Жужа Л. О. Волонтерський рух у контексті Антитерористичної операції в Україні: політологічний вимір [Електронний ресурс]: дис... канд. політ. наук : 23.00.02 / Л.О. Жужа. – Харків, 2016. – 225 с. – Режим доступу: <http://archive.li/GU9di#selection-981.2-985.2> (дата звернення: 20.07.2017).
6. Жужа Л.О. Політичний менеджмент волонтерства АТО / Л.О. Жужа // Грани. – 2015. – Т. 18. – № 6 (122). – С. 127-133.
7. Матійчук А.В. Волонтерська діяльність як детермінанта розвитку громадянського суспільства / А.В. Матвійчук // Грани. – 2016. – Т. 19. – № 8 (136). – С. 100-107.
8. Павлюк К. С. Волонтерський рух: зарубіжний досвід та вітчизняні практики / К. С. Павлюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 13–14. – С. 87–93.
9. Решетников О. Социальное служение (участие молодежи в общественно полезной деятельности) / О. Решетников, С. Тетерский. – Нижний Новгород: Педагогические технологии, 2009. – 68 с.
10. Стеббинс Р. А. Свободное время: к оптимальному стилю досуга / Р. А. Стеббинс // Социологические исследования. – 2000. – № 7. – С. 64–72.
11. Трубнікова О. А. Волонтерство як форма соціальної активності особистості // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Т. 7, вип. 20. – Ч. 2. – С. 205–209.
12. Anheier H. Volunteering in Cross-National Perspective: Initial Comparisons / H. Anheier, L. Salamon // Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project. – Baltimore: The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 2001. – № 10. – 20 p.
13. Beigbeder Y. The Role and Status of International Humanitarian Volunteers and Organisations: The Right and Duty to Humanitarian Assistance / Y. Beigbeder. – Dordrecht, Boston, London : Martinus Nijhoff, 1991. – 414 p.
14. Freiwilliges Soziales Jahr (FSJ) oder Freiwilliges Ökologisches Jahr (FÖJ) [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.bundesfreiwilligendienst.de/fsj-freiwilliges-soziales-jahr/freiwilliges-oekologisches-jahr-foej> (дата звернення 20.07.2017).
15. INVOLVE (Involvement of third country nationals in volunteering as a means of better integration): final project report. European Volunteer Centre [Electronic resource]. – 2006. – 61 p. – Access mode : <http://www.ivr.org.uk/images/stories/Institute-of-Volunteering-Research/Migrated-Resources/Documents/INVOLVEReportEN.pdf> (дата звернення: 20.07.2017).
16. Salamon M. Measuring the economic value of volunteer work globally: concepts, Estimates, and a roadmap to the future / M. Salamon, S. Sokolowski, M. Haddock // Annals of Public and Cooperative Economics. – 2011. – Vol. 82. – № 3. – P. 217–252.
17. Sherraden M. S. Effects of International Volunteering and Service: Individual and Institutional Predictors / M. S. Sherraden, B. J. Lough, A. Moore McBride // Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations, – 2008. – № 19. – P. 395–421.

REFERENCES

1. Pro vnesennya zmin do deyakyx zakoniv Ukrayiny shhodo volonters'koyi diyal'nosti : Zakon Ukrayiny vid 05.03.2015 № 246-VIII [About making alteration in some laws of Ukraine in relation to volunteer activity : Law of Ukraine from 05.03.2015 № 246-VIII]. Baza danyh «Zakonodavstvo Ukrayiny». Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/246-19> (in Ukrainian).
2. Pro volonters'ku diyal'nist' : Zakon Ukrayiny vid 19.04.2011 № 3236-VI [About volunteer activity: Law of Ukraine from 19.04.2011 № 3236-VI]. Baza danyh «Zakonodavstvo Ukrayiny». Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (in Ukrainian).
3. Pro status veteraniv vijny, garantiyi yix social'nogo zaxystu: Zakon Ukrayiny 22.10.1993 № 3551-XII. [About status of veterans of war, guarantee of them, social defence: Law of Ukraine 22.10.1993 № 3551-XII]. Baza danyh «Zakonodavstvo Ukrayiny». Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3551-12> (in Ukrainian).
4. Biderman, K., 2017. Koordinaciya raboty dobrovol'cev i menedzhment volonterskih programm v Velikobritanii. [Coordination of volunteer's works and volunteer programs management in Great Britain]. Access mode: http://www.volunteer.kiev.ua/pages/83-koordinaciya_raboty_dobrovolcev_i_menedzhment_volonterskih_programm_v_velikobritanii/ (in Russian).
5. Zhuzha, L. O., 2016. Volonters'kyj ruh u konteksti Antyterorystychnoyi operaciyi v Ukrayini: politologichnyj vymir: dys... kandydata politychnyx nauk. [Volunteerism in the context of the Antiterrorist operation in Ukraine: political dimension]. Kharkiv (in Ukrainian).
6. Zhuzha, L. O., 2015. Politychnyj menedzhment volonterstva ATO. [Political management of volunteering ATO]. Scientific and theoretical almanac «Grani» 18; 6 (122), 127-133. (in Ukrainian).
7. Matijchuk, A. V., 2016. Volonters'ka diyal'nist' yak determinanta rozvytku gromadyans'kogo suspil'stva [Volunteering as a determinant of civil society]. Scientific and theoretical almanac «Grani» 19; 8 (136), 100-107. (in Ukrainian).
8. Pavlyuk, K. S., 2015. Volonters'kyj ruh: zarubizhnyj dosvid ta vitchyznyani praktyky [Volunteer motion: foreign experience and domestic practices]. Investy'ciyi: praktyka ta dosvid, 13–14, 87–93 (in Ukrainian).
9. Reshetnikov, O., Teterskij, S., 2009. Social'noe sluzhenie (uchastie molodezhi v obshchestvenno poleznoj dejatel'nosti) [Social service (participating of young people is in publicly useful activity)]. Pedagogicheskie tehnologii, Nizhnyy Novgorod (in Russian).
10. Stebbins, R. A., 2000. Svobodnoe vremya: k optimal'nomu stilju dosuga [Spare time: to optimum style of leisure]. Sociologicheskie issledovaniya 7, 64–72.
11. Trubnikova, O. A., 2011. Volonterstvo yak forma social'noyi aktyvnosti osobystosti [Volunteer as form of social activity of personality]. Aktual'ni problemy psichologiyi. Zbirnyk naukovykh prac' Instytutu psichologiyi imeni G.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny 7, 20, Chap. 2, 205–209.
12. Anheier, H., Salamon, L., 2001. Volunteering in Cross-National Perspective: Initial Comparisons. Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, 10. The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, Baltimore.

13. Beigbeder, Y., 1991. The Role and Status of International Humanitarian Volunteers and Organisations: The Right and Duty to Humanitarian Assistance. Martinus Nijhoff, Dordrecht, Boston, London.
14. Freiwilliges Soziales Jahr (FSJ) oder Freiwilliges Ökologisches Jahr (FOJ). Access mode: <http://www.bundes-freiwilligendienst.de/fsj-freiwilliges-soziales-jahr/freiwilliges-oekologisches-jahr-foej>.
15. European Volunteer Centre, 2006. INVOLVE (Involvement of third country nationals in volunteering as a means of better integration): final project report. Access mode: <http://www.ivr.org.uk/images/stories/Institute-of-Volunteering-Research/Migrated-Resources/Documents/INVOLVEreportEN.pdf>.
16. Salamon, M., Sokolowski, S., Haddock, M., 2011. Measuring the economic value of volunteer work globally: concepts, Estimates, and a roadmap to the future. Annals of Public and Cooperative Economics 82, 3, 217–252.
17. Sherraden, M. S., Lough, B. J., Moore McBride, A., 2008. Effects of International Volunteering and Service: Individual and Institutional Predictors. Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations, 9, 395–421.

Чайка Ірина Юріївна – доктор філософських наук, професор
Запорізький національний університет
Адреса: 69600, Запоріжжя, вул.Жуковського, 66
E-mail: Thcokur2004@ukr.net

Chaika Irina Y. – doctor of philosophical sciences, Full Prof.
Zaporizhzhya National University
Address: 66, Zhukovs'kogo Str., Zaporizhzhya, 69600
E-mail: Thcokur2004@ukr.net